VIII.

Neagoe-Voda scriitor.

Dar si altfel Domnia de noua ani a intemeietorului, inoitorului si daruitorului atator biserici si manastiri e strans legata de inaintarea Bisericii noastre, cu arta, literatura si cultura pe care le aducea in chip firesc dupa sine. Neagoe-Voda, al patrulea Basarab, a fost si cel d’intaiu scriitor bisericesc ridicat din mijlocul Romanilor.

Pana la el niciunul din Domni nu avuse o crestere deosebita. De si obarsia lui domneasca a trebuit sa fie ascunsa, - odata chiar, intr’un ceas de primejdie, el trebui sa-si aduca juratori pentru a dovedi astfel, dupa datina de drept a terii, ca n’are sange domnesc in vinele sale, - Neagoe, ca nepot al Craiovestilor iubitori de invatatura, a capatat in tineretea sa cunostinte de limba si literatura slavona. Trebuie sa se creada ca el va fi stat intre calugarii carturari de la Bistrita, si poate ca gandul unchilor sai era sa faca din acest fiu al lui Basarab-cel-Tanar cu sora lor un calugar, mai ferit de cercetarile si prigonirea dusmanilor; in adevar, el nu iese la iveala decat supt Vladuta, si inca abia in rangul unui Comis, si nu in zadar i s’a dat grija de a fi spre ajutor lui Nifon. Astfel Neagoe ajunse a sti pe deplin toata Scriptura, unele Talcuri ale ei, unele compilatii religioase si vre-un cronograf, in care se cuprindea istoria omenirii pagane si crestine supt rubrice din Biblie si din istoria Romanilor, Bizantinilor si a Tarilor slavi; se poate chiar ca in cetirile lui sa fi dat de vre-un tratat de tactica din acelea pe care, printr’o serie de copieri si prelucrari, ni le-a lasat Bizantul.

Dupa moartea mamei sale, Neaga, dupa a fiilor sai Petru si Ioan, cand domnescul parinte vazu ca mostenirea sa se sprijina numai asupra lui Teodosie, simtind, pentru el insusi, nevoie de imbarbatare si nevoie de invatatura pentru un copil fraged, pe care vedea ca va trebui sa-l lase curand in lupta cu furtunile strasnice ale urilor politice, - Neagoe se hotari a urma dupa pilda vechilor Imparati bizantini, a caror cununa de aur si-o punea pe cap in zugraveala ctitoriilor sale, si a da coconului Teodosie sfaturi de carmuire. Pe langa extrase din cartile mai cunoscute ale literaturii sfinte sau de cuprins bisericesc, Scriptura, “Dioptra”, pe langa tratate de stiinta naiva ca “Fisiologul”, pe langa o prescurtare a povestii moralisatoare despre Varlaam si Ioasaf, pe langa tanguiri pentru pierderea maicei sale si a tanarului Voevod Petru, Neagoe da si o suma de stiri asupra vietii contemporane, cu pribegiile, cu luptele, cu soliile, cu putina glorie scump cumparata si multele nevoi ce cadeau din bielsug, si loviau adesea mai greu capetele cele mai inalte. Aceasta parte, contemporana ca inteles, nu poate fi socotita, cum s’a propus pentru toata opera, ca lucrarea unui calugar anonim care s’ar fi folosit de numele cucernicului Domn.